

PROBLEMA DOBROGEI LA CONGRESUL DE PACE DE LA BERLIN DIN 1878

Conf. univ. dr. Marian ZIDARU*

Abstract

Following the Romanian-Russian-Ottoman conflict of 1877-1878, the Peace of San-Stefano was concluded. Dissatisfied, the great powers, have called for a European congress. In Berlin, after the Russian-Turkish war of 1877-1878, on June 13, 1878, an impressive galaxy of European diplomats gathered to reconsider the Treaty of San Stefano. The Congress recognized Romania's independence, the union of Dobrogea, but gave Cahul, Bolgrad and Ismail counties in southern Bessarabia to Russia. Russia, the winner, wished to go to the mouth of the Danube and achieved what he wanted. This article presents the main provisions of the Berlin Congress about Dobrogea.

Keywords: Dobrogea, Congres, Berlin, România, Rusia.

*

Dobrogea a jucat un rol important în contextul războaielor ruso-turce din epoca modernă. Astfel, prin tratatul semnat în 1774 în mica localitate dobrogeană Kuciuk-Kainargi, se produce *începutul unor schimbări fundamentale* în statutul internațional al Principatelor, datorită *dreptului de reprezentare* al ambasadorului Rusiei la Istanbul, pentru apărarea Țărilor Române *împotriva încălcării autonomiei lor*, fapt ce ar însemna și începutul unei eradicări ireversibile a suzeranității otomane. În plus, tot în acest an se plasează și debutul „reformelor luminate” ale lui Al. Ipsilanti, continuate și de „succesorii săi”¹. Prin Tratatul de la Adrianopol (2/14 septembrie 1829), Rusia intra în stăpânirea Deltei Dunării, fapt cu importante consecințe atât asupra țărilor noastre, cât și pe plan european².

Tratatul de la Paris (18/30 martie 1856), în afară de schimbarea regimului juridic internațional al Principatelor, a decis retrocedarea sudului Basarabiei (viitoarele județe Cahul, Ismail și Bolgrad) către Moldova, deși se discutase și retrocedarea Deltei, ajunsă din nou în stăpânirea Porții. Nu a fost, categoric, un act de reparație istorică pentru Moldova (de altfel, acolo ponderea populației românești era cea mai redusă, comparativ cu restul

* Societatea de Științe Istorice din România. Filiala Constanța

¹ Keith Hitchins, *România 1774-1866*, Humanitas, București, 1996, p. 9.

² Mihai Cojocariu, *România modernă* <http://history.uaic.ro/wp-content/uploads/2012/12/2016sem1-Romania-moderna.pdf>, p. 8

Basarabiei), ci cu scopul clar de a scoate Rusia de la gurile Dunării și din postura de riverană la fluviu³.

În urma conflictului româno-ruso-otoman din 1877-1878 s-a încheiat Pacea de la San Stefano. La sfârșitul operațiunilor militare, reprezentantul României, colonelul Arion, nu era acceptat la tratativele de la San Stefano, în apropiere de Adrianopol, Rusia însărcinându-se ea să apere interesele României.

Semnarea Tratatului de la San Stefano, Turcia, 1878

Între Rusia și România s-a creat o stare de tensiune. Țarului Alexandru al II-lea, care amenința cu dezarmarea armatei române, Carol I i-a răspuns că *armata care s-a luptat la Plevna sub ochii împăratului și ai Alteței Sale Imperiale va putea fi zdrobită, dar nu va reuși nimeni, niciodată, să o dezarmeze*. Bucureștiul a fost amenințat cu ocuparea. Carol I a părăsit capitala și armata română ocupă un dispozitiv pe linia Calafat, Craiova, Slatina, Pitești, Târgoviște pentru a face față trupelor ruse. Eventualitatea unei confruntări a fost înlăturată de convocarea de către Marile Puteri a unui Congres de Pace la Berlin, în iunie-iulie 1878. La Berlin, după războiul ruso-

³ *Ibidem*, p. 9.

turc din 1877-1878, la 13 iunie 1878, s-a adunat o galaxie impresionantă de diplomați europeni pentru a reconsidera Tratatul de la San Stefano.

În conformitate cu practica obișnuită, Otto von Bismarck a fost ales președinte. Dar, el își pierduse vechea vigoare și, potrivit propriei sale constatări, a coborât câte un ceas la fiecare câteva ore pentru a se odihni și a putea continua. Cu toate acestea, a dominat Congresul și, din când în când, energia și hotărârea lui au făcut să-și impună punctul de vedere.

Benjamin Disraeli era o altă personalitate remarcabilă. Era suferind de astm și de gută. Dar Bismarck a fost suficient de impresionat de el, pentru a remarca atunci când jurnaliștii au întrebat cine este omul cheie al congresului: „Bătrânul evreu, el este omul”. Disraeli a dorit să se adreseze congresului în limba franceză, pe care o vorbea foarte rău. Dar colaboratorii săi au insistat că toată adunarea a așteptat cu nerăbdare să audă un discurs din partea „celui mai mare maestru viu al oratoriei englezești”. Nimeni nu a știut niciodată dacă Disraeli a luat asta ca pe un afront sau a acceptat ca pe un compliment.

Cancelarul rus, prințul Gorchakov, a putut rezista congresului, deși avea optzeci de ani și trebuia să fie dus în cameră. El nu a contribuit prea mult la lucrările congresului.

În afară de aceștia și de alți diplomați care reprezentau Marile Puteri, au existat delegați din Turcia, din statele balcanice și din România (Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu). Cei din urmă au fost ascultați, cel puțin politicos, înainte de a fi ignorați. Turcii au fost ignorați și insultați. *Dacă credeți că Congresul s-a întâlnit pentru Turcia - a spus Bismarck - o să fiți dezamăgiți. San Stefano ar fi rămas neschimbată dacă nu ar fi atins anumite interese europene*⁴. Chiar și britanicii, care se presupune că erau protectori ai turcilor, le-au dat ordine și nu au suferit să fie contraziși. Ambasadorul britanic la Constantinopol, Sir Henry Layard, a asigurat pe Salisbury că a făcut sigură colaborarea cu principalul delegat turc, Caratheodoru Pașa. *I-am dat lui Caratheodoru să înțeleagă că dacă îl găsesc jucând fals, nu voi lăsa nici o piatră nerăscolită pentru a-i rupe gâtul și, știind că o pot face, este interesat să se dea bine pe lângă noi*⁵. Congresul recunoștea independența României și atribuirea Dobrogei acesteia, dar a cedat Rusiei județele Cahul,

⁴ L.S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, C. Hurst &co, London, 2000. p. 410.

⁵ *Apud* R.W. Seton-Watson, *Disraeli, Gladstone and the Eastern Question*, London, 1935, p. 450.

Bolgrad și Ismail din sudul Basarabiei. Rusia, învingătoare, dorea ieșire la Gurile Dunării și a obținut ce voia.

În același timp, Congresul condiționa recunoașterea *de jure* a independenței de modificarea art. 7 din Constituție, referitor la cetățenia română. Art. 44 impunea României să legifereze libertatea credințelor religioase⁶, condiționând recunoașterea independenței de aplicarea acestui articol: „În România, deosebirea credințelor religioase și a confesiunilor nu va putea fi opusă nimănui, ca un motiv de excludere sau de incapacitate în ceea ce privește bucurarea de drepturi civile și politice, admiterea în sarcini publice funcțiuni și onoruri, sau exercitarea diferitelor profesii și industrii în orice localitate ar fi. Libertatea și practica exterioară a oricărui cult vor fi asigurate tuturor supușilor pământeni ai Statului Român, precum și străinilor, și nu se va pune nici un fel de piedică atât organizației ierarhice a diferitelor comunități religioase, cât și raporturilor acestora cu capii lor spirituali. Naționali tuturor Puterilor, comercianți sau alții vor fi tratați în România fără deosebire de religie, pe piciorul unei desăvârșite egalități”. Articolul viza în special situația evreilor și a fost adoptat în urma insistențelor lui Adolphe Crémieux, președintele Asociației Israelite Internaționale⁷.

Cum numărul evreilor era mare, mai ales în Moldova, și rândurile lor nu încetau să crească, Parlamentul român a acceptat cu mare greutate, și abia în 1879 s-a procedat la modificarea Constituției, dar numai prin acordarea cetățeniei în mod individual⁸. Nu se acorda din oficiu dreptul de cetățenie locuitorilor străini, ci în mod condiționat: pe de o parte, făcând dovada unui stagiului de ședere în țară de minimum 10 ani, pe de alta, ei urmând a solicita în mod inevitabil împământinirea pe baza unei cereri. Erau exceptate de la condiția de stagiul de ședere în țară anumite categorii de persoane: participanții la Războiul de Independență, persoanele considerate a aduce servicii statului român (oamenii de cultură și știință, dar și bancherii,

⁶ *Protocoalele Congresului de la Berlin*, în Sorin Liviu Damean, *România și Congresul de Pace de la Berlin (1878)*, Editura Mica Valahie, București, 2005, p. 130-349.

⁷ Ioan Scurtu, *România în timpul celor patru regi. Carol I*, Editura Enciclopedică, București, 2010

<http://www.istorie-pe-scurt.ro/congresul-de-pace-de-la-berlin1878-sau-sacrificiile-cerute-de-independenta/>

⁸ Ion Bulei, *Românii în secolele XIX-XX. Europeanizarea*, Editura Litera, București, 2011, p. 98.

industriașii, investitorii străini etc⁹). România a devenit, de asemenea, independentă și a dobândit o parte din Dobrogea, dar, după cum era de așteptat, ea a fost obligată să predea Rusiei sudul Basarabiei.

Următoarele articole priveau Dobrogea:

”Art. 45. *Principatul României retrocedează M.S. Împăratului Rusiei, porțiunea teritoriului Basarabiei, despărțită de Rusia în urma tratatului de la Paris din 1856, și care, la apus se mărginește cu talvegul Prutului, iar la miazăzi cu talvegul brațului Kiliei și cu gura Stari-Stambulului*¹⁰.

Dacă până în 1877 Statul Român nu putea să-și ceară drepturile asupra Gurilor Dunării – zonă în care unele mari puteri europene aveau interese deosebite¹¹ –, după Pacea de la Berlin, ce a consfințit suveranitatea și independența României, și când Dobrogea și Delta Dunării intră în componența Statului Român, acesta se va arăta tot îndreptățit să asigure și să coordoneze navigația pe Dunăre în locul C.E.D. Și de data aceasta, Marile Puteri vor avea cuvântul și legea în propriile mâini, desconsiderând noul statut al României. Singurul „avantaj” acordat țării noastre va fi acceptarea unui reprezentant al acesteia în cadrul Comisiei. Din contră, prin Tratatul de la Berlin, la Gurile Dunării a continuat să existe un organism internațional care era investit cu puteri depline: putere legislativă (emitea legi), putere executivă (aplica propriile legi) și putere judecătorească (judeca modul de aplicare al legilor emise de C.E.D.). Practic, C.E.D. se comporta ca un stat care avea și pavilion propriu, călcând în picioare dreptul pe care-l avea România ca putere teritorială. Cu toate împotririle guvernanților români, Marile Puteri nu au ținut cont de acestea¹².

Art. 46 se referea la fruntariile Dobrogei: *insulele formând Delta Dunărei, precum și Insula Șerpilor, sandgiacul Tulcei, cuprinzând districtele Kilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârșova, Kiustenge, Medgidia sunt întrupate cu România. Principatul mai primește afară de aceasta ținutul situat la sudul Dobrogei până la o linie care, plecând de la răsărit de Silistra răspunde în Marea Neagră, la miazăzi de Mangalia. Linia*

⁹ *Ibidem*, pp. 97-98.

¹⁰ *Protocoloalele Congresului de la Berlin*, în Sorin Liviu Damean, *op. cit.*, p. 130-349.

¹¹ Paul Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze în contextul politicii orientale a Marii Britanii (1803-1878)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986.

¹² *Ibidem*.

granițelor se va fixa, la fața locului de Comisiunea Europeană instituită pentru delimitarea Bulgariei.

Un alt articol, 22, se referea indirect la Dobrogea: *Trupele de comunicație nu vor comunica cu Rusia numai prin România, după învoielile deja făcute între aceste două state, dar și prin porturile Mării Negre, Varna și Burgas, unde pentru timpul ocupației își pot stabili depozitele necesare. Durata ocupației Rumeliei Orientale și a Bulgariei, de către trupele imperiale, este fixată la nouă luni, cu începere din ziua ratificării prezentului tratat. Guvernul imperial rus se obligă să termine trecerea trupelor sale prin România și evacuarea completă a acestui Principat într-un termen ulterior de trei luni.*

Tot la Dobrogea se referă și articolele care reglementau activitatea Comisiei Europene a Dunării:

Art. 47. Cestia împărțirii apelor și a pescăriilor se va supune la deliberarea Comisiunii Europene a Dunării.

Art. 52. Pentru a mări granițele libertății de navigațiune pe Dunăre, care e recunoscută de un interes european, Înaltele puteri contractante hotărâsc ca toate întăririle și fortificațiile, ce se găsesc pe tot cursul râului de la Porțile de Fier până la gurile lui, să fie desființate și nu se vor mai putea ridica altele noi. Nici un vas de război de război nu va putea să plutească în josul Porților de Fier afară de vasele ușoare destinate pentru poliția fluviului și pentru poliția fluviului și pentru serviciului vamal. Vasele de stațiune ale puterilor de la gurile Dunării vor putea să suie până la Galați.

Art. 53. Comisiunea Europeană a Dunării, în sânul căreia va fi reprezentată România, va rămâne menținută în funcțiile ei pe care le va exercita cu desăvârșită independență de autoritatea teritorială până la Galați. Toate tractatele, arangiamentele, prerogativele și îndatoririle comisiei dunărene sunt confirmate.

După congres, discuții tensionate și chiar o situație conflictuală au fost generate de problema delimitării graniței în zona Arab-Tabia. În cele din urmă s-a ajuns la următorul protocol:

Modificări făcute la art. 6 și 7 ale actului din 6 și 7 decembrie (nr. 539) cu privire la frontiera româno-bulgară trasată de Comisia de frontieră.

În art. 6 *După ultimul paragraf se adaugă: În consecință la decizia subsecventă a puterilor modificarea liniei de demarcație de la Dunăre la reperul nr. 5, schița anexată în conexiune cu planul mai sus-menționat, care a fost trasat pentru această parte a frontierei.*

În art. 7 In locul paragrafelor 1, 2, 3, și 4 se adaugă: *Linia frontierei părăsește Dunărea, în locul stabilit în art. 2, face o curbă ușor inflexibilă și merge către sud până la jumătatea drumului în jos la panta celui de-al doilea impuls al înălțimii ArabTabia, apoi merge în jos pe acea pantă, la un unghi drept, traversează râul și urcă direct linia de vârf a primului capăt al înălțimii menționate, lăsând ArabTabia României. Continuă în aceeași direcție, pe cât de aproape posibil de la nord la sud, până când întâlnește drumul Karaorman, ce duce la satul Almalău, într-un loc în care se oprește. Dintr-un loc aproape de reperul nr. 5 (marcat în nota descriptivă printr-un copac situat la capul văii (talveg), existent între pintenul dintre Ordu Tabia și ArabTabia), frontiera este formată de partea estică a drumului Karaorman, care va aparține totuși, în toată integritatea sa, Bulgariei. Din punctul acela ia o direcție spre est, fiind format din linia dreaptă care întâlnește sus-numitul copac către foarte izolat ultimul A și apoi către un copac de lângă locul unde drumul de la Almalău, către Caraorman și către Esenkeni se ramifică (nr. 7).*¹³

Revenirea Dobrogei, fără partea sudică, la Statul Român a fost sărbătorită de românii dobrogeni, după cum o demonstrează primirea cu toată cinstea din iunie 1877 făcută la Măcin trupelor ruse și apoi în decembrie 1877 petiția dobrogenilor care, acoperită de nume și semnături, cerea unirea Dobrogei cu România¹⁴. De altfel, numeroși români dobrogeni se înrolaseră în armata română ca voluntari în timpul războiului¹⁵.

Unirea Dobrogei cu România a fost dorința guvernului și populației românești, în aceeași măsură, și nu o situație impusă de ruși, pe care oamenii politici români ar fi încercat să o evite, ceea ce a încercat de fapt clasa politică românească a fost evitarea pierderii Bugeacului.

La 15 septembrie Adunarea Deputaților și Senatul au luat act de cele stabilite la Berlin, declarând că se supuneau hotărârilor Europei. Cedarea efectivă a celor trei județe din sudul Basarabiei s-a făcut la 1 octombrie 1878, prin retragerea autorităților române, fără semnarea vreunui document care să fie interpretat ca o recunoaștere oficială a acestei situații.

¹³ <https://archive.org/stream/mapofeuropebytre04hert#page/2996/mode/2up>

¹⁴ *Dobrogea românească*. Lucrare îngrijită de Elsa și G. Dimitru-Serea, București, 1938, p. 59-61.

¹⁵ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 277-278.

În 1878 Dobrogea avea un total de 226.000 locuitori (dintre care 127.000 erau musulmani). Cei mai mulți erau tătari (71.000), urmași de turci (49.000), români (47.000), bulgari (30.000), iar restul erau evrei, greci, armeni, ruși, circasieni și germani.

Anton von Werner, *Congress of Berlin* (1881)